

Eva Wagendorfer

**DE
RADIOZUSSEN**

De melodie van een nieuwe wereld

Vertaald door Liet Kombrink

UITGEVERIJ LUITINGH-SIJTHOFF

PROLOOG

Frankfurt 1934

Radionieuws 1934:

‘Gertrud Scholtz-Klink wordt aangesteld als *Reichsfrauenführerin*.’

In de tijd van het nationaalsocialisme was dit het hoogste politieke ambt dat een vrouw kon bekleden. Gertrud Scholtz-Klink spoorde Duitse vrouwen aan om te voldoen aan het ideaalbeeld van de vrouw dat de Führer propageerde: moeder zijn en de ‘rust op het thuisfront’ waarborgen. Ze was medeverantwoordelijk voor de uitsluiting en vervolging van veel vrouwen die als niet-arisch geregistreerd stonden.

Gesa zat in de tuin onder de kastanjeboom. De bladeren boden haar en haar beide kinderen schaduw. Ze ritselden in de lichte zomerbries alsof ze geheimen fluisterden. Een vertrouwd en tegelijkertijd betoverend geluid, dat regelrecht uitnodigde tot dromen.

De twee jaar oude Christel speelde naast Gesa op een picknickkleed met een pop, haar oudere broertje Julius, bijna vijf en vol dadendrang, sleepte een roestige wasteil over het gras. Hij trok en duwde tot de teil ten slotte op de plek stond waar hij hem hebben wilde.

‘Waar heb je die nu weer gevonden?’ vroeg zijn moeder.

‘In de schuur. Mag ik er water in doen?’

‘Waarom?’

‘Om mee te spelen.’

Gesa glimlachte en knikte. Zij en haar vriendin Inge hadden het afgedankte ding gebruikt om de was in te doen toen ze in de Ziegelgasse woonden. Ze kon met de beste wil van de wereld niet verklaren hoe dat oude geval zijn weg naar de schuur van de familie Bronnen in Sachsenhausen had gevonden. Vermoedelijk lag het bijbehorende wasbord ook nog ergens. Het was slechts een kwestie van tijd tot het tevoorschijn zou komen. Julius ontdekte alles. Gesa’s echtgenoot Albert was ervan overtuigd dat de jongen een prima detective zou zijn als hij groot was. Of een journalist, potlood en papier altijd onder handbereik, die alle feiten genadeloos tot op de bodem uitzocht.

Ze knipperde met haar ogen tegen het zonlicht, terwijl ze toekeek hoe Julius met emmers water sleepte, die hij in de teil leeg kiepte. Het duurde niet lang of zijn korte broek en blouse waren doorweekt. Natuurlijk trok het gespetter Christels aandacht en dat was meteen veel interessanter dan haar pop. Nat worden was altijd heerlijk, vooral op een warme zomerdag. Ze dribbelde naar haar broer en stak haar armen in de teil om te testen hoe hoog het water stond.

‘Meer in!’ eiste ze.

Gesa liet haar kinderen hun gang gaan, leunde met haar rug tegen de stam van de kastanjeboom en strekte haar benen uit. Ze genoot van de aanblik van het spelende tweetal. Zulke momenten van volmaakte tevredenheid kende ze pas sinds ze moeder was. Het liefst zou ze de tijd stilzetten, wat haar betrof mocht het altijd zo blijven. Met een zucht deed ze haar ogen dicht, ze werd slaperig.

Er kwam een herinnering in haar naar boven aan een dag in het voorjaar acht jaar geleden. Toen had ze met Inge en Margot in het café op de Hauptwache gezeten en ze hadden gefantaseerd over hun toekomst. Het leek eindeloos lang geleden en toch kon

ze het zich zo helder voor de geest halen alsof het gisteren was geweest. Ze hadden amper geld gehad en nog weinig succes gekend, maar de drie jonge vrouwen hadden elkaar verteld waar ze van droomden.

Inge wilde een beroemd zangeres worden, Margot was van plan om zich als celliste staande te houden als enige vrouw in het door mannen gedomineerde radio-orkest. En Gesa zelf wilde carrière maken bij Radio Frankfurt. Ze vond het heerlijk om luisteraars te amuseren en ze wilde een door haarzelf gekozen onafhankelijk leven leiden. In de stad aan de Main, waar alles mogelijk leek.

Er speelde een glimlach om haar lippen en er stroomde een intens gevoel van dankbaarheid door haar heen voor alles wat zij en haar vriendinnen sindsdien hadden bereikt. Tot de nationaal-socialisten de macht hadden gegrepen en de vrije wereld van de radio hadden genuilkorfd. De veelbelovende toekomst waar ze zo hard voor hadden gewerkt was hun in één klap uit handen gerukt.

‘De post is er.’ Alberts stem haalde Gesa uit haar overpeinzingen. De ondertoon in zijn stem verjoeg onmiddellijk het gevoel van volmaakte tevredenheid, dat plaatsmaakte voor bezorgdheid. Hij stond een paar meter bij haar vandaan op de veranda van het huis dat ze zes jaar geleden meteen na hun huwelijk hadden gekocht om er een gelukkig gezin te stichten. Het stond aan de rand van Sachsenhausen, Alberts favoriete wijk in Frankfurt. De kleine villa met de tuin met oude bomen was duifgrijs geschilderd en verfraaid met mooie witte luiken en een halfroond, door sierlijke zuilen gedragen balkon.

Albert had een brief in zijn hand waarmee hij Gesa wenkte. Ze stond op, wierp nog een blik op de kinderen en ging naar hem toe.

Haar man had zijn mouwen tot boven zijn ellebogen opgestroopt en een paar knopen van zijn kraag losgemaakt. Daarnet had hij nog voor het openstaande raam aan zijn bureau achter de schrijfmachine gezeten. Tussendoor had hij telkens naar hen

gekeken. Zijn zwarte haar zat slordig; als hij geconcentreerd bezig was, haalde hij er meestal onbewust beide handen doorheen. Het was een gewoonte die Gesa vertederend vond. Zoals alles aan hem. Albert was haar grote liefde, de man die haar compleet maakte, aanmoedigde, plaagde, haar kracht schonk en ook na acht jaar nog knikkende knieën bezorgde zodra hij haar vanonder zijn dichte donkere wenkbrauwen aankeek.

Ze durfde niets te vragen, met ingehouden adem keek ze naar de formeel uitzierende envelop, tot Albert hem openmaakte en de brief openvouwde. Hij las hem vluchtig, daarna gaf hij hem zonder iets te zeggen aan haar.

Het kostte weinig tijd om de korte tekst te lezen.

‘Een proces in november?’ fluisterde Gesa. ‘Waarom? Ze hebben jullie toch vrijgelaten?’

‘Ja, maar voorwaardelijk. Ik wist wel dat er nog iets zou volgen. Zo goed ken ik onze meneer de directeur inmiddels wel.’

Eugen Hadamovski, een vurig nationaalsocialist die voor de media vol bezieling fanatieke lofzangen op de Führer schreef, had het zichzelf tot doel gesteld de zogenaamde *Systemrundfunk* hard aan te pakken. En Albert, in de Weimarrepubliek intendant bij Radio Frankfurt, maakte daar deel van uit – evenals veel collega’s uit Berlijn.

Vorige zomer was Gesa’s man onverwacht gearresteerd. Zomaar. De schok zat nog altijd diep, die afschuwelijke gebeurtenis maakte haar eens te meer duidelijk aan wat voor willekeur ze waren overgeleverd. Niemand kon zich nog veilig voelen. Albert had maandenlang vastgezet, tot ze hem ten slotte op borgtocht hadden vrijgelaten. Hij praatte niet over die tijd in de gevangenis, hoewel hij anders altijd alles met Gesa deelde. Het had hem stiller gemaakt.

Het feit dat Radio Frankfurt, zijn zender, waar hij met hart en ziel voor had gewerkt, onder het Rijksministerie van Volksvoor-

lichting en Propaganda was geplaatst, was voor Albert een harde klap geweest. Net als zijn ontslag dat daarop was gevolgd. Hij was al twee jaar werkloos, evenals veel oude collega's. Gesa was zelfs haar baan als hoorspelactrice kwijtgeraakt, omdat ze met Albert getrouwd was.

Alles wat als niet in overeenstemming met het regime werd beschouwd, werd onverbiddelijk geschrapt, al werd haar vriendin Margot nog steeds geduld als celliste in het radio-orkest. Ze vermoedde dat dat domweg kwam doordat Joodse orkestleden bij de vleet werden ontslagen. Het orkest zou te sterk inkrimpen als ze ook de vrouwen er nog uit gooiden.

'Toch heb ik al geruchten gehoord dat het vroeg of laat weer een totale mannenwereld zal worden. Een stap terug naar het stenen tijdperk. Als vrouw moet ik me dan zeker op man en kinderen concentreren, zoals de Führer wenst. En elke hersenactiviteit afzweren die daar niet mee te maken heeft,' had Margot bij hun laatste ontmoeting met rollende ogen geklaagd.

Margots echtgenoot, radiojournalist Friedrich Milanski, had het echter drukker dan ooit. Zijn levendige manier van sportverslaggeving en zijn populariteit bij de luisteraars hadden hem tot boegbeeld van Radio Frankfurt gemaakt. Hij was inmiddels beroemder dan de atleten in zijn reportages.

Maar het echtpaar Bronnen moest op andere manieren geld zien te verdienen om hun gezin te onderhouden. Gesa deed noodgedwongen typewerk vanuit huis voor bedrijven die het aandurfden haar opdrachten te geven. Het had in elk geval voor een klein inkomen gezorgd toen Albert in de gevangenis zat. En het had haar afgeleid van alle ellende.

Deze aankondiging van een proces veroorzaakte een nieuwe golf van paniek, al probeerde Albert het te relativieren. Hij nam haar in zijn armen en streelde zachtjes haar haar.

'Het is pure propaganda, liefje, daar zijn ze heel goed in. Mijn

collega's en ik hebben niets misdaan en we hebben al zo lang onschuldig gevangengezeten, dat zelfs de strengste rechter niet nog meer gevangenisstraf zal kunnen opleggen. Het zal een opgeklopte show worden, met veel geschreeuw en dreigende vuisten, waar de radio en alle kranten naderhand maar al te graag uitvoerig verslag van doen. Ze zullen ons nog meer in diskrediet brengen, maar je zult zien, verder gebeurt er niets.'

Waar haalde hij in hemelsnaam dat vertrouwen vandaan? Hij was officieel geregistreerd als half-Joods en het was al snel duidelijk geworden dat Albert geen werk meer zou krijgen, onverschillig in welk beroep. Als hij zijn gezin wilde onderhouden moest hij aanpakken wat er voorbijkwam. Hij, de vroegere radio-intendant. Wat een vernedering.

Gesa maakte zich er geen illusies over dat zelfs zijn toch al beperkte mogelijkheden na het proces nog geringer zouden worden. Het was alsof ze hen langzaam, stukje bij beetje, verstikten. Misschien moesten ze gewoon weggaan uit Duitsland? Maar waarheen?

'We komen hier wel doorheen,' fluisterde Albert in haar oor. 'Samen kunnen we alles aan.'

Gesa probeerde haar opkomende tranen te bedwingen. Ze knikte zwiggend. Albert nam haar gezicht liefdevol tussen zijn handen en kustte het. Eerst haar voorhoofd, haar gesloten oogleden, haar wangen en als laatste haar lippen.

Als hij nog sterk kon zijn, dan zou zij haar vertrouwen ook niet laten wankelen!

Arm in arm keken ze naar de kinderen, die zorgeloos plezier maakten in de zon. Julius en Christel moesten een gelukkige, veilige toekomst hebben. Dat was alles wat telde.